

فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری
سال ششم / شماره بیست و چهارم / زمستان ۱۳۹۶

الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری در نظام بانکداری ایران

علی ثقفی

استاد دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

جمال دامغانیان

دکترای مدیریت مالی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

سجاد سیاح

دکترای مدیریت مالی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

حسین خضوعی

کارشناسی ارشد مدیریت مالی دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۳/۲۶ تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۵/۱۰

چکیده

در فرآیند هدایت وجوه از پس اندازکنندگان به متقاضیان وجوه، ممکن است در خصوص تعهدات پرداخت اصل و فرع تسهیلات نکول رخ دهد. این ریسک که از آن به ریسک اعتباری یاد می‌شود، قدیمی‌ترین، بزرگترین و در عین حال مهم‌ترین ریسک بانکی محسوب می‌شود. در واقع به دلیل عدم تطبیق زمان، سررسید و مبلغ جریان نقدی و نیز تعداد سپرده‌گذار با زمان، سررسید، مبلغ و تعداد تسهیلات - نهاد مالی بانک جزو ریسکی‌ترین واسطه‌های مالی محسوب می‌شود. ضمن آنکه ضرورت حفظ اعتماد آحاد جامعه جهت جلوگیری از پیامدهای ریسک سیستماتیک (سرایت بحران و امکان وقوع پدیده شکست بازار) ایجاب می‌کند دولت به عنوان تأمین‌کننده نهایی نقدینگی و اعتبار برای اقتصاد یا آخرین سپر حفاظتی وجوه بانک‌ها عمل نماید. بنابراین مدیریت یکپارچه ریسک اعتباری در تمامی مراحل قبل از اعطای تسهیلات، حین و بعد از اعطای تسهیلات امری حیاتی برای بانک هاست. پژوهش حاضر با هدف دستیابی به الگویی منسجم در حوزه مدیریت ریسک اعتباری است. برای این منظور با استفاده از راهبرد پژوهشی نظریه پردازی زمینه بنیاد، با پشت سر گذاشتن مراحل مختلف کدگذاری به چارچوب سه بخشی الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری شامل خط مشی، متدلوژی و زیرساخت دست پیدا شد.

واژه‌های کلیدی: مدیریت ریسک اعتباری، خط‌مشی، متدلوژی، زیرساخت، نظریه داده بنیاد.

۱- مقدمه

در نظام‌های مالی بانک‌محور، بانک‌ها نقش پیشرو در تجهیز پس‌اندازها، تخصیص سرمایه، نظارت بر تصمیمات سرمایه‌گذاری مدیران بنگاه‌های اقتصادی و فراهم ساختن ابزارهای مدیریت ریسک ایفا می‌کنند. (کمیته بازارهای نوظهور ICSA، ۲۰۱۵). از آنجا که نظام مالی ایران بیشتر بانک-محور است تا بازار-محور (میرمطهری، ۱۳۸۶)؛ بنابراین در ایران نیز بانک‌ها نقش ممتاز و پیشگامی در تامین مالی، تجهیز منابع، مدیریت ریسک و بطور کلی واسطه‌گری وجوه بخش‌های مختلف اقتصادی برعهده دارند. از طرف دیگر به دلیل عدم تطبیق زمان، سررسید و مبلغ جریان نقدی و نیز تعداد سپرده‌گذار با زمان، سررسید، مبلغ و تعداد تسهیلات-نهاد مالی بانک جزو ریسکی‌ترین واسطه‌های مالی محسوب می‌شود. ضمن آنکه ضرورت حفظ اعتماد آحاد جامعه جهت جلوگیری از پیامدهای ریسک سیستمیک (سرایت بحران و امکان وقوع پدیده شکست بازار) ایجاب می‌کند دولت به عنوان تامین‌کننده نهایی نقدینگی و اعتبار برای اقتصاد یا آخرین سپر حفاظتی وجوه بانک‌ها عمل نماید. (طالبی، ۱۳۹۰).

در بین انواع ریسک‌های بانکی، ریسک اعتباری قدیمی‌ترین و بزرگترین ریسک مربوط به کسب و کار بانکداری است، بطوری که بیشترین ادبیات مدیریت ریسک بانکداری به حوزه ریسک اعتباری اختصاص یافته است (ارونکومار و کتریشور^۱، ۲۰۰۶). سیر تکاملی و رشد مجموعه مقررات کمیته بال، متمرکز بر ریسک اعتباری بوده است. (مولبروک^۲، ۲۰۰۲) بحران‌های اخیر اقتصادی ناشی از ریسک سیستمیک نشان دادند که مدیریت ریسک اعتباری نه تنها برای ادامه فعالیت خود بانک‌ها بلکه برای تمام اقتصاد امری ضروریست (کیمورا، باسو و کایو^۳، ۲۰۱۵). یکی از مهمترین شاخصه‌های سنجش ریسک اعتباری، نسبت NPL (مطالبات غیرجاری) است. تجربه کشورهای مختلف نیز نشان می‌دهد که وخامت ترازنامه بانک‌ها و نظام بانکی نقطه آغاز بسیاری از بحران‌های اقتصادی در سطح کشورها و نیز در سطح بین‌المللی است. (میشکین و ایکینز^۴، ۲۰۱۱) مطالبات غیرجاری بانک‌ها نشان از وجود مشکل در تخصیص بهینه یا به عبارت بهتر، تخصیص منابع پولی به فرصت‌های غیر ارزش‌آفرین در کشور است که حیات بانک‌ها و به نوبه خود رشد اقتصادی را با تهدید مواجه می‌سازد. از این رو مقام‌های ناظر پولی همواره حساسیت خاصی بر نسبت مطالبات غیرجاری بانک‌ها داشته و چنانچه میزان این نسبت از حد متعارف تجاوز کند، نسبت به آن واکنش نشان می‌دهند.

بررسی‌ها و تحقیقات انجام شده حاکی از سلیقه‌ای بودن فرآیند تخصیص تسهیلات اعتباری در نظام بانکی کشور است. (زمانی، اعظمی ۱۳۸۹). فقدان مدیریت جامع ریسک اعتباری منجر به ایجاد دارایی‌های مسموم و افزایش غیرقابل منطقی نسبت مطالبات غیرجاری شده است. نگاهی به آمار و ارقام وضعیت مطالبات غیرجاری و گزارش‌های منتشره توسط بانک مرکزی ج.ا.ا در سال‌های اخیر خود موید این مطلب است. اگرچه اطلاعات کاملاً دقیقی از میزان مطالبات معوق بانک‌ها موجود نیست اما این رقم در سال ۱۳۹۴ در اظهارنظر رسمی نزدیک به یک‌ششم تسهیلات اعطا شده مجموعه بانک‌های دولتی و خصوصی و موسسات مالی و اعتباری کشور (حدود ۱۰۰ هزار میلیارد تومان) و در اظهارنظرهای غیررسمی مسئولین بین ۲۱۰ تا ۲۶۵ هزار میلیارد تومان اعلام شده

است. نگاهی به موضع‌گیری‌های مقام ناظر پولی حاکی از وخیم شدن اوضاع مطالبات غیرجاری و عدم موفقیت اقدامات قبلی است.^۵

از طرف دیگر بررسی تحقیقات دانشگاهی انجام شده در ایران حاکی از آن است که عمده تحقیقات انجام شده در این حوزه بر مدلسازی ریاضی احتمال نکول متمرکز بوده‌اند و تعداد انگشت‌شماری نیز بر تحلیل عوامل ایجاد نکول و یا ارتباط مدیریت ریسک با عملکرد بانک‌ها پرداخته‌اند. حال آنکه مدیریت ریسک اعتباری، شامل تحلیل نظام‌مند انواع مختلف ریسک‌هایی است که بر بازپرداخت تسهیلات پرداخت شده بانک، تاثیر می‌گذارد. (موحان^۶، ۲۰۰۷) این امر مستلزم چارچوب جامعی برای تبیین ماهیت ریسک و مدیریت ریسک است. چارچوبی که دربردارنده عناصر ضروری نظام مدیریتی مثل سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، سازماندهی، فرآیندهای تصمیم‌سازی، مدل‌ها و متدهای مواجهه با ریسک باشد. (مونیش کومار^۷ و همکاران، ۲۰۱۱) بنابراین با توجه به اینکه ریسک اعتباری مفهومی چندوجهی است پرداختن به هریک از مراحل قبل از اعطای تسهیلات یا حین اعطای تسهیلات یا بعد از اعطای تسهیلات به تنهایی مکفی نخواهد بود. لذا تحقیق حاضر به دنبال تبیین مدل جامع و یکپارچه‌ای برای مدیریت ریسک اعتباری در نظام بانکی است. به عبارت دیگر پرسش اصلی تحقیق حاضر این است که الگوی مناسب مدیریت جامع ریسک اعتباری در نظام بانکی ایران چگونه باید باشد؟

۲- مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

ریسک اعتباری قدیمی‌ترین و مهم‌ترین ریسک بانک‌ها محسوب می‌شود. به همین جهت گستره وسیعی از منابع به این نوع ریسک پرداخته‌اند. در ادامه ابتدا به بررسی اهمیت و منابع ریسک اعتباری در ادبیات نظری و سپس به بررسی پیشینه تحقیق می‌پردازیم.

۲-۱- اهمیت و منابع ریسک اعتباری

چن و پان^۸ (۲۰۱۲)، ریسک اعتباری را نوسان ارزش تسهیلات و اوراق مشتقه به واسطه تغییر در کیفیت اعتباری تسهیلات‌گیرندگان یا طرف معاملاتی بانک تعریف می‌کنند. مهمترین دلیل مشترک ورشکستگی بانک-ها، ریسک اعتباری است. (زریبی و بوجلین^۹، ۲۰۱۱؛ آلساندرو و دریمین^{۱۰}، ۲۰۱۰؛ آلتمن و ساندرز^{۱۱}، ۱۹۹۸). بحران اعتباری ۲۰۰۸ وام‌های رهنی دون‌اعتبار، نمونه عینی از اهمیت ریسک اعتباری در دوران اخیر است. ریسک اعتباری قدیمی‌ترین و در عین حال مهمترین ریسک مالی بنگاه‌های اقتصادی است (آلتمن و ساندرز، ۱۹۹۸). کمیته بال بصورت مستند نشان داده است که در بیشتر بانک‌ها، بزرگترین و مهمترین منبع ریسک اعتباری، تسهیلات است (انتشارات کمیته بال نظارت بر بانکداری، ۲۰۰۱). ریسک اعتباری پیامد عدم تعامل صحیح بازیگران نظام مالی است. طبق تحقیقات استیگلیتز و وایس (۱۹۸۱) استرلا و میشکین (۱۹۹۶)، وام-گیرنده اطلاعات بیشتری در خصوص وضعیت پروژه نسبت به بانک دارد. این عدم تقارن اطلاعاتی، انتخاب معکوس و مخاطره اخلاقی در بازار اعتباری را افزایش می‌دهد. همچنین رقابت جدی در بازار می‌تواند منجر به ریسک اعتباری بانک‌های تجاری شود. (یانگ وانگ، ۲۰۱۳) از دیدگاه کلان، ریسک اعتباری پیامد ریسک

سیستمیک تلقی می‌شود. ریسک سیستمیک نشانگر چالش‌های مالی بزرگ است که نتیجه ناتوانی مشارکت-کنندگان بازار مالی در انجام تعهدات اعتباری است. (به عنوان مثال فوکودا^{۱۲}، ۲۰۱۲؛ گیسکین و کیم^{۱۳}، ۲۰۱۱؛ نیچ‌اسکن و واگنر^{۱۴}، ۲۰۱۱).

می‌توان عوامل مطالبات غیرجاری به دو دسته کلان عوامل درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تقسیم‌بندی نمود. (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۳) ضعف در تشخیص اهلیت و ظرفیت متقاضی تسهیلات، فقدان افراد مجرب و متخصص در خصوص اخذ و تطبیق اطلاعات مشتری با پرسشنامه اعتباری تکمیل شده، فقدان صلاحیت حرفه‌ای و تعهدی کارشناسان بانک، وجود نواقص در سیستم اعتبارسنجی، عدم دسترسی بانک-ها به نظام متمرکز اطلاعات، عدم تطبیق وثایق و تضمینات با ظرفیت اعتباری مشتری، بی‌توجهی به نوع نیاز مشتری (کوتاه‌مدت یا بلندمدت)، عدم توجه کافی به بخشنامه‌های صادره، تغییر مدیریت شعب بانک بصورت دوره‌ای و در نتیجه عدم امکان پیگیری جدی وصول مطالبات غیرجاری، عدم امکان شناسایی اموال بدهکاران توسط بانک‌ها و ... از عوامل درونی مطالبات غیرجاری تلقی شده است. همچنین قوانین و مقرراتی که به نفع بدهکار هستند، تغییرات نرخ ارز، تفاوت نرخ تورم و نرخ سود بانک‌ها، ساختار اقتصاد دولتی و نگاه دستوری به بخش اعتباری، عدم ثبات سیاست‌های پولی و مالی و تغییرات مکرر در قوانین و مقررات از عوامل برون‌سازی مطالبات غیرجاری نظام بانکی شناسایی شده‌اند.

۲-۲- پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده بین‌المللی در زمینه ریسک اعتباری را می‌توان در سه دسته کلی مورد بررسی قرار داد؛ دسته اول، به اقدامات و سیاست‌های مدیریت ریسک اعتباری، دسته دوم به ارزیابی ریسک اعتباری (تکنیک‌های کمی‌سازی احتمال نکول) و دسته سوم نیز به تحقیق در خصوص عملکرد مدیریت ریسک اعتباری پرداخته‌اند. (مونیش کومار، ۲۰۱۱) بیشتر تحقیقات داخل ایران، بر تکنیک‌های ارزیابی ریسک اعتباری متمرکز شده‌اند.

الف- اقدامات و سیاست‌های مربوط به مدیریت ریسک اعتباری

مطالعات انجام شده توسط استالز (۱۹۸۴)، اسمیت، اسمیتسون و والفورد^{۱۵} (۱۹۹۰)، فروت، شارفستین و استین (۱۹۹۳) به الزام وجود مدیریت فعال ریسک اعتباری بنا به دلایلی همچون منافع فردی مدیر، ساختار غیرخطی مالیات، هزینه‌های مالی ورشکستگی و عدم وجود بازار رقابت کامل تاکید می‌کنند. بازیل اریسنی (۲۰۰۲) چارچوبی برای ارزیابی شیوه‌های مدیریت ریسک در یک سازمان پیشنهاد دادند. انبار (۲۰۰۵) به رویه‌ها متفاوت مدیریت ریسک اعتباری در بانک‌های ترکیه پرداخته‌است. گریونینگ و براجویک^{۱۶} (۲۰۰۹) در مطالعه خود انواع مختلف استراتژی‌های مدیریت ریسک بانک‌ها را برشمرده‌اند. این استراتژی‌ها عبارت است از مدیریت و پایش ریسک سیستمهای اطلاعاتی، استقرار کنترل‌های داخلی مناسب، ارزیابی و تحلیل و دسته‌بندی ریسک‌ها، شناسایی و اندازه‌گیری ریسک خاص و توسعه سیاست‌هایی برای کاهش ریسک. هورستند و لینجاما^{۱۷} (۲۰۱۵) در تحقیق خود با عنوان «ارزیابی ریسک اعتباری بنگاه‌های در سایز متوسط و کوچک؛ از نگاه بخش بانکداری»

به جستجوی معیارهایی که بانک‌ها در ارزیابی ریسک اعتباری بنگاه‌های در سایز متوسط و کوچک به‌عنوان مشتریان تسهیلات خود دارند، پرداخته است. افرادی همچون نیچ‌اسکنز و واگنر^{۱۸}، ۲۰۱۱؛ بروئر و همکاران^{۱۹}، ۲۰۱۰؛ کیان و استران^{۲۰}، ۲۰۰۷؛ ساندرز و آلن^{۲۱}، ۲۰۰۲ مواردی چون حاکمیت شرکتی و کنترل مدیریتی ضعیف، قوانین و مقررات نامناسب، ظرفیت نهادی محدود، سیاست‌های اعتباری نامناسب، تلاطم نرخ‌های بهره، سرمایه و سطح نقدینگی پایین، وام‌دهی دستوری، مجوز تاسیس بانک‌های زیاد، را در این مورد بررسی کرده‌اند. تحقیقات داخلی در این زمینه عمدتاً مبتنی بر بررسی عوامل موثر بر نکول یا عدم بازپرداخت تسهیلات بوده است. به عنوان مثال عوامل عدم بازپرداخت تسهیلات کشاورزی (رنانی و همکاران، ۱۳۹۰)، تحلیل تاثیر چرخه-های تجاری بر نکول تسهیلات بانکی (واعظ و همکاران، ۱۳۹۱)، رتبه‌بندی عوامل سیستماتیک و غیرسیستماتیک مؤثر بر افزایش مطالبات معوق در نظام بانکداری (فاضلیان و همکاران، ۱۳۹۳)، بررسی تاثیر شاخص‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها (حیدری و همکاران، ۱۳۹۰)، تحلیلی بر رویکرد ترازنامه‌ای (بنگاه-بانک) در ایجاد مطالبات غیرجاری بانک‌ها (علوی و رنجبر، ۱۳۸۹) تاثیر متغیرهای کلان بر ریسک اعتباری (نوروزی، ۱۳۹۳) پرداخته‌اند. برخی نیز به طراحی ابزارهای مدیریت این ریسک یا بومی‌سازی آن روش‌ها پرداخته‌اند؛ به عنوان مثال میتوان به تحلیل مقایسه‌ای ریسک اعتباری در بانکداری اسلامی و بانکداری متداول (شاهدانی و آقابابایی، ۱۳۹۰) و ضرورت اعتبارسنجی مشتریان از دیدگاه آموزه‌های اسلامی و ارائه الگوی بهینه (آشنایی و راضی، ۱۳۹۲) اشاره نمود. نهایتاً، نهادهای نظارتی مثل بانک مرکزی نیز در این زمینه اقدام به انتشار گزارش‌هایی همچون اصول مدیریت ریسک اعتباری (رنجبرمطلق، ۱۳۸۴) و ابلاغ آن به شبکه بانکی نموده‌اند.

ب- ارزیابی ریسک اعتباری

تکنیک‌های متعددی برای ارزیابی ریسک اعتباری در پژوهش‌های بین‌المللی مورد استفاده قرار گرفته است؛ به عنوان مثال شبکه عصبی (عطیاء، ۲۰۰۱)، الگوریتم ژنتیک (چن و هانگ، ۲۰۰۳)، ترکیب تحلیل ممیزی و شبکه عصبی (یو، ۲۰۰۸)، تحلیل پوششی داده‌ها (ایمل، ۲۰۰۳ و مین و لی، ۲۰۰۸)، روش‌های ترکیبی ماشین بردار پشتیبان (یو، ۲۰۱۰)، درخت تصمیم (یانپینگ، ۲۰۱۲)، ترکیب درخت تصمیم و شبکه عصبی (کاباری و نواچکوا، ۲۰۱۳)، رگرسیون لوجستیک (پوسا، ۲۰۱۶). در تحقیقات داخلی نیز، رگرسیون لجستیک (تهرانی و فلاح‌شمس، ۱۳۸۴؛ عرب‌مازار و رویین‌تن، ۱۳۸۵؛ میرزایی، ۱۳۹۰) شبکه عصبی (قدسی‌پور، ۱۳۹۱؛ نظری و علی‌دادی، ۱۳۹۲)، تحلیل پوششی داده‌ها (صفری، ۱۳۸۹)، تحلیل ممیزی (کرمی، ۱۳۸۹؛ شریعت‌پناهی و هاشمی، ۱۳۸۸)، ماشین‌بردار پشتیبان (راعی و فلاح‌پور، ۱۳۸۷؛ منصورفر، ۱۳۹۴)، روش‌های ترکیبی (پورداراب، ۱۳۹۰) مدل ساختاری KMV (خوانساری و شمس فلاح، ۱۳۸۹)، شبکه عصبی مبتنی بر کلونی زنبور عسل مصنوعی (فلاح‌پور، راعی و هندیجانی‌زاده، ۱۳۹۲)، کاربرد نظریه تحلیل بقا (کرانی و آقایی‌پور، ۱۳۹۳)، رگرسیون لاجیت (عبدلی و حریری، ۱۳۹۴)، الگوریتم فراابتکاری و هیبریدی چند معیاره شبکه کلونی مورچگان-عصبی فازی (حری و مهدوی، ۱۳۹۴)، درخت تقسیم و رگرسیون (میرغفوری، ۱۳۹۴) مدل ماشین بردار پشتیبان و مدل هیبریدی الگوریتم ژنتیک (کرد، زعفرانی، امام‌دوست، ۱۳۹۵) مورد بررسی قرار گرفتند.

ج- عملکرد مدیریت ریسک اعتباری

در این زمینه بیشتر تحقیقات به بررسی تاثیر ایجاد نظام مدیریت ریسک بر عملکرد بانک از لحاظ سودآوری پرداخته شده است؛ به عنوان مثال بررسی ارتباط مدیریت ریسک و عملکرد بانک‌ها طی بحران اعتباری ۲۰۰۷ (ایبی و همکاران، ۲۰۱۲)؛ تبیین اهمیت نظام کنترل‌های داخلی و مدیریت ریسک (هایالی و همکاران، ۲۰۱۲)؛ تاثیر مدیریت ریسک اعتباری بر سودآوری بانک‌ها (نواز و مونیر، ۲۰۱۲)؛ اهمیت مدیریت ریسک اعتباری در دستیابی به ثبات اقتصادی، (عبدالرحیم، ۲۰۱۳)؛ بررسی تاثیرگذاری اندازه در مدیریت ریسک اعتباری (ساینق، ۲۰۱۳)؛ بررسی نقش حیاتی مدیریت ریسک اعتباری در ثبات بانک (آیدو و آیومی، ۲۰۱۴)؛ کوراوا و گاربا، ۲۰۱۴؛ اوگبوی و اوناغه، ۲۰۱۳؛ آدوسی و همکاران، ۲۰۱۳) تاثیر مستقیم مدیریت ریسک اعتباری بر سودآوری و استحکام بانکها (لی و زو، ۲۰۱۴) بررسی تاثیر مدیریت ریسک بر عملکرد مالی بانک‌ها (ولامید^{۲۲} و همکاران، ۲۰۱۵) به پرداخته‌اند.

در ایران نیز به تحقیقاتی همچون بررسی تاثیر ریسک‌های اعتباری، عملیاتی و نقدینگی بر کارایی نظام بانکی ایران (خوش‌سیما و شهیکی‌تاش، ۱۳۹۱)، بررسی تأثیر ریسک اعتباری بر سودآوری بانک‌ها در ایران (شوال‌پور و اشعری، ۱۳۹۲) و تاثیر ریسک اعتباری بر عملکرد نظام بانکی ایران (علی احمدی و همکاران، ۱۳۹۵) می‌توان اشاره کرد.

۳- روش‌شناسی و فرآیند پژوهش

پژوهش به دلیل گستردگی درپنج گام انجام شده است و هر گام روش تحقیق مختص خود را داشته است: (شکل ۱)

روش	عنوان	گام
مطالعه کتابخانه‌ای مصاحبه نیمه ساختاریافته	جمع آوری داده‌ها	اول
گراند تئوری	کدگذاری باز و استخراج مفاهیم مدیریت ریسک اعتباری	دوم
	کدگذاری محوری و استخراج مولفه‌های مدیریت ریسک اعتباری	سوم
	کدگذاری انتخابی و استخراج مقوله‌های مدیریت ریسک اعتباری	چهارم
نگاشت مفهومی	تدوین الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری	پنجم

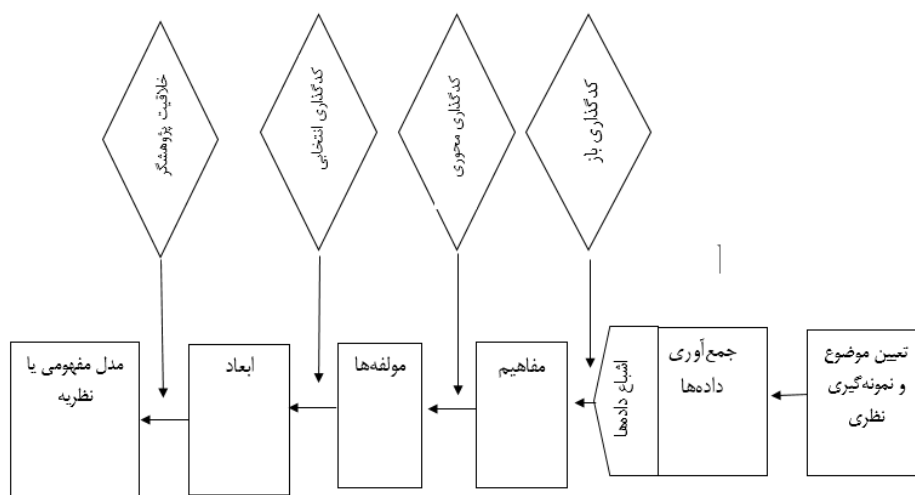
شکل ۱- فرآیند و روش شناسی پژوهش

ابتدا با استفاده روش مطالعه‌ی کتابخانه‌ای مستندات منتشر شده توسط نظام‌های حاکمیتی و نظارتی همانند رهنمودهای سیاستی و نظارتی بال، بانک مرکزی ایران و دیگر بانک‌های مرکزی در خصوص CRM و

مقالات حوزه ریسک اعتباری مانند نورالیاوا (۲۰۱۳)، بو و کانگوی (۲۰۰۹) و کومار، آرورا و لاهیله (۲۰۱۱) و مصاحبه نیم ساختاریافته با کاشناسان و خبرگان بانکی و اعتباری، گزاره‌های مربوط به مدیریت ریسک اعتباری جمع‌آوری و سپس با استفاده از روش داده بنیاد^{۲۶} (گراند تئوری) گزاره‌های استخراج شده طی سه مرحله کدگذاری گردید و مفاهیم، مولفه‌ها و مقوله‌های اصلی مدیریت ریسک اعتباری استخراج گردید.

نظریه داده بنیاد یک روش پژوهشی استقرایی و اکتشافی است که به پژوهشگران در حوزه‌های موضوعی گوناگون امکان می‌دهد به جای اتکا به تئوری‌های موجود و از پیش تعریف شده، خود به تدوین تئوری اقدام کند. (صلصالی و همکاران، ۱۳۸۶) در روش‌شناسی نظریه زمینه‌بنیاد، کشف یا تولید نظریه بر مبنای حقایق و واقعیت‌های موجود و از طریق جمع‌آوری نظام‌مند داده‌ها و با مدنظر قرار دادن کلیه جوانب مرتبط با موضوع تحقیق صورت می‌گیرد. داده‌های جمع‌آوری شده سیر تکاملی خود را تا رسیدن به تئوری، طی می‌کنند. (استراوس و کوربین، ۲۰۰۸).

الگوی توسعه یافته فرآیند اجرای تحقیقات داده بنیاد (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰) - که در تحقیق حاضر به کار گرفته شده است در مقایسه با فرآیند متداول نظریه داده بنیاد (استراوس، ۱۹۹۰؛ دانایی‌فرد، ۱۳۸۴؛ زارعی ۱۳۸۷؛ منصوریان، ۱۳۸۶ و ...) در دو مرحله متفاوت است؛ اول اینکه یک مرحله به نام «تعیین موضوع و نمونه-گیری نظری» بدان افزوده شده و کدگذاری‌ها با نتایج اجرای آنها، از هم تفکیک و مرحله «ابعاد» نیز افزوده شده است.

پس از استخراج مولفه‌ها و مقوله‌ها، با استفاده از رویکرد نگاشت شناختی^{۲۷} اقدام به تهیه مدل مفهومی شد. یکی از مزایای نگاشت شناختی که استفاده از آن را برای استفاده در موضوع تحقیق، توجیه می‌کند آن است که در فرآیند ساخت‌دهی حتی اگر نگاشت اولیه از مفاهیم و مقوله‌های مربوط به مدیریت ریسک اعتباری ناقص

باشد می‌توان مولفه‌ها یا مفاهیمی جدید به آن افزود و آن را توسعه داد. علاوه بر این نگراشت شناختی به تحلیل - گر این فرصت را می‌دهد تا یک تصویر کلی از عوامل و مفاهیم موضوع تحقیق را مشاهده و دیدگاه استراتژیک و وسیعتری را در تحلیل بکار گیرد (ایرنی ۲۸ و همکاران، ۲۰۰۲). برای طراحی چارچوب مفهومی الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری در چارچوب نگراشت شناختی، در دو مرحله به خبرگان مراجعه می‌گردد، در مرحله اول نتایج حاصل از مطالعه کتابخانه‌ای و مصاحبه نیمه ساختاریافته، به خبرگان ارائه و از آنان خواسته شد عوامل موثر بر مدیریت ریسک اعتباری را تعیین نمایند. پاسخ‌های جمع‌آوری شده از هریک از خبرگان در این مرحله توسط محقق از طریق روش گراند تئوری کدگذاری و تجمیع شد و در قالب یک نگراشت شناختی نهایی، آماده شد. در مرحله دوم نگراشت شناختی تجمیعی حاصل از مرحله اول مجدداً به خبرگان ارائه و از آنان خواسته شد تا مقوله‌ها و مولفه‌های شناسایی شده در مرحله قبل را تایید نمایند. بدین ترتیب الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری شامل مقوله‌ها و مولفه‌های مدیریت ریسک اعتباری تدوین شد. مشارکت‌کنندگان از میان خبرگان بانکی بر اساس معیارهای ذیل انتخاب گردیدند (فلینت ۲۹، ۱۹۹۸):

- ۱) کلیدی بودن: در حوزه ریسک بانکی افراد کلیدی و موثری باشند.
  - ۲) شناسایی شده توسط سایرین: در حوزه ریسک بانکی مورد تایید و اشاره خبرگان حوزه بوده‌اند.
  - ۳) فهم نظری موضوع: بر حوزه دانشگاهی و متون تخصصی مدیریت ریسک تسلط کافی داشته باشند.
  - ۴) تنوع: سابقه حضور در بانک‌های متنوع و زیرشاخه‌های تفاوت مدیریت ریسک.
  - ۵) در نهایت تمایل به همکاری: علاقه و صدق گفتار در این مورد محل توجه بوده‌است.
- ویژگیهای جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش به شرح جدول ۱ می‌باشد.

اعتبار و پایایی در نگراشت شناختی

یکی از مهمترین مباحث مربوط به روش‌های کیفی در پژوهش، مسئله اعتبار و پایایی است. در رویکرد نگراشت شناختی، اعتبار و جامعیت عبارتهای حاصل از فرآیند مبین کیفیت و میزان اعتبار کار خواهد بود. اگر بتوان نشان داد که مقوله‌ها و مولفه‌ها و ابعاد گردآوری شده از چنان جامعیت و وسعتی برخوردار است تا بتواند ذهنیت‌های مختلف را نمایان کند، در این صورت می‌توان جامعیت و اعتبار مسیر طی شده را پذیرفت. اعتبار در این حوزه به دو دسته اعتبار محتوایی و اعتبار صوری تقسیم شده است. در اعتبار محتوایی از مشارکت‌کنندگان خواسته می‌شود تا با تایید و رتبه‌بندی عبارتها میزان اعتبار محتوایی آن را بسنجند و در اعتبار صوری از ایشان خواسته می‌شود تا میزان رضایت خود از عبارتها و این که آیا واقعا نظرات آنها را پوشش می‌دهد را بیان کنند (نواک و کاناس ۳۰، ۲۰۰۶؛ بوضوار ۳۱، ۱۹۹۶). مسائل مربوط به پایایی به صورت متقن‌تری در دسترس است. پایایی در نگراشت شناختی را به عنوان سطح بالایی از ثبات، یکنواختی در تولید داده‌های مربوطه یا داده‌های مشاهده شده برای مقایسه تعریف نموده‌اند. در هر حال، پایین‌ترین سطح پایایی آنست که نتایج به‌دست آمده توسط دیگران با منابع مشابه قابل تکرار باشند (لاکانن ۳۲، ۱۹۹۲).

جدول ۱- ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان

شراواتی		ویژگی	
درصد	نفر		
۲۶۰۸	۱۹	زن	جنسیت
۷۳۰۲	۵۲	مرد	
۹۴۰۴	۶۷	کارشناسی ارشد و پایین تر	مدرک تحصیلی
۵۰۶	۴	دکتری و دانشجوی دکتری	
۱۵۰۵	۱۱	زیر ۳۵	سن
۷۷۰۴	۵۶	۳۵ تا ۵۰	
۷۰۱	۵	۵۰ تا ۶۵	
۵۰۶	۴	زیر ۱۰ سال	سابقه کار بانکی
۶۷۰۶	۴۸	۱۰ تا ۲۰ سال	
۲۶۰۷	۱۹	بیش از ۲۰ سال	
۳۷	۲۶	زیر ۱۰ سال	سابقه کار ریسک اعتباری
۴۳۰۳	۳۱	۱۰ تا ۲۰ سال	
۱۹۰۷	۱۴	بیش از ۲۰ سال	
۲۹۰۶	۲۱	کارشناس	نوع سمت
۴۷۰۹	۳۴	مدیریت	
۲۲۰۵	۱۶	هیئت مدیره	

۴- یافته‌های پژوهش

الف- جمع‌آوری گزاره‌ها

با توجه به اینکه هدف تحقیق حاضر توصیف یا تبیین پدیده مدیریت ریسک اعتباری به مشروح‌ترین شکل ممکن است، بنابراین از معیاری به نام اشباع داده یا اشباع نظری برای تعیین نقطه پایان استفاده می‌شود، به عبارت بهتر در این وضعیت داده جدیدی که به پژوهش وارد می‌شود طبقه‌بندی محورهای اساسی مدیریت ریسک اعتباری را تغییر نمی‌دهد یا پیشنهادی برای ایجاد طبقه جدید ایجاد نمی‌کند. داده‌های حاصل از مطالعه متون مربوطه و مصاحبه با ۵۰ نفر مشارکت‌کننده پس از تبدیل شدن به اطلاعات کتبی تحلیل خط به خط شدند و از آنها بالغ بر ۱۰۰ گزاره مرتبط با موضوع پژوهش بدست آمد که تعدادی از آنها در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- نمونه‌ای از گزاره‌های مرتبط با مدیریت ریسک اعتباری

شناسه	گزاره
R1	روابط بین شرکت-های وابسته به بانک و بانکها گاهی باعث می‌شود منافع و انگیزه به گونه‌ای شکل بگیرد که علیرغم معوق شدن اقدام جدی به منظور وصول صورت نگیرد
R2	افرادی که از تخصص لازم در راه اندازی یک صنعت برخوردار نیستند، با استفاده از حمایت‌های قانونی و دولتی برای ورود به یک صنعت بهره جسته و از وام‌ها و تسهیلات ارزان قیمت برخوردار می‌شوند.
R3	بانکها با مشاهده نخستین نشانه‌های بروز مشکل تسهیلات گیرنده، باید راهکارهایی را برای اصلاح وضع موجود و بازنگری در تجدید ساختار بخشی که درگیر بحران شده است، انجام دهند
R4	استفاده از تسهیلات در بخشهای غیرمولد یکی از علل افزایش مطالبات غیر جاری بانکهاست
R5	در مواردی طرح‌های توجیهی ارایه شده برای سرمایه‌گذاری توسط متخصصان ذی‌ربط تهیه نشده و یا در تهیهی آن دقت لازم صورت نگرفته است و صرفاً با هدف اخذ تسهیلات تهیه شده است. در نتیجه تمامی جوانب امر در سرمایه‌گذاری در آن لحاظ نمی‌شود و این امر باعث می‌گردد که در هنگام بهره برداری طرح با مشکل مواجه شود و یا این‌که کلاً طرح سودآور نباشد. در این شرایط مشتری قادر به باز پرداخت تسهیلات اعطایی نخواهد بود.
R6	یکی از مقولاتی که در اعطای تسهیلات از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است، اعتبارسنجی و ظرفیت‌سنجی مشتری است. این‌که آیا مشتری سابقه‌ی اعتباری مناسبی دارد؟ و این‌که میزان تسهیلات درخواستی وی با نیاز وی همخوانی دارد و این‌که آیا مشتری توان باز پرداخت خواهد داشت؟ از جمله مواردی است که باید توسط بانک‌ها به دقت مورد ارزیابی قرار گیرد. عدم ارزیابی دقیق این موارد، ریسک نکول را افزایش داده و موجب افزایش مطالبات غیر جاری می‌شود.
R7	در برخی از موارد اشخاصی که صلاحیت دریافت تسهیلات را ندارند از راه ارتباطات غیرسالم، مبادرت به اخذ تسهیلات می‌نمایند. در غالب موارد، این‌گونه افراد در باز پرداخت تسهیلات دریافتی کوتاهی می‌نمایند
R8	تسهیلات دریافتی از سیستم بانکی برای مقاصد تعریف شده می‌باشد و دریافت کننده‌ی تسهیلات ملزم به مصرف تسهیلات در محلی است که برای آن تسهیلات دریافت نموده است. حال در مواردی مشتری برای سودآوری بیش‌تر، تسهیلات دریافتی را در محل‌های دیگری به مصرف می‌رساند که به دلیل ریسک بالاتر متحمل زیان شده و در نتیجه قادر به باز پرداخت تسهیلات بانک نمی‌گردد البته بانک‌ها تسهیلات مشارکتی را به صورت مرحله‌ای و با ملاحظه‌ی پیشرفت کار و سایر تسهیلات را در قبال اسنادی که حکایت از مصرف صحیح تسهیلات داشته باشد، پرداخت می‌نمایند اما در مواردی مشتری با ترفندهایی منابع اخذ شده را به مصارف دیگری اختصاص می‌دهد.
R9	در مواردی به دلایل متعدد از جمله فشارهای سیاسی و یا فساد اداری، تسهیلاتی بدون اخذ وثایق و یا تضامین لازم پرداخت شده است که وصول آن اکنون با مشکل مواجه شده است.
R10	یکی از شاخص‌های ارزیابی عملکرد مدیریت در هر بانک میزان تاثیر گذاری و حساسیت مدیریت در ارتقاء کیفیت مطالبات است که از طریق روند نسبت مطالبات غیر جاری به کل مطالبات محاسبه می‌شود
R11	مشخص نبودن حیطه فعالیت بانک و زمینه‌هایی که برای وی تعریف شده‌است
R12	فقدان مرکز تجمع کننده اطلاعات مربوط به بدهکاران بانکی در بانکها و شعب
R13	باید مدیریت ریسک اعتباری دغدغه کل کارکنان در بانک باشد
R14	بی توجهی به نیاز مشتری و اختصاص تسهیلات سرمایه در گردش به جای تسهیلات میان‌مدت به مشتری

شناسه	گزاره
R15	سیاستهای های اعتباری باید نسبت به وضعیت کلان اقتصادی و چرخه‌های رونق و رکود انعطاف پذیر باشند
R16	نحوه تفکیک و صحت تفکیک مطالبات مشکوک الوصول، معوق و دیرکردی خود جای سوال دارد.
R17	عدم تطبیق وثایق ماخوذه و ظرفیت اعتباری اختصاص داده شده به وی
R18	فقدان بانک جامع اطلاعاتی در خصوص وثایق مشتریان
R19	کمیتة عالی ریسک جایگاه، نقش و ترکیب مناسبی داشته باشد
R20	عدم ارتباط شعب و یکپارچه نبودن اطلاعات بین شعب مختلف
R21	واحد اجرایی و نظارتی ریسک اعتباری از جایگاه، نقش و شرح وظایف مناسب برخوردار باشد
R22	تقسیمت مجدد یا خارج کردن موقتی مطالبات معوق از سر فصل تسهیلات غیرجاری. تسویه و اعطای مجدد وام برای دستکاری حسابداری
R23	روابط بین شرکت‌های وابسته به بانک و بانکها گاهی باعث می‌شود منافع و انگیزه به گونه‌ای شکل بگیرد که علیرغم معوق شدن اقدام جدی به منظور وصول صورت نگیرد
R25	نظام جامع رتبه‌بندی مشتریان می‌تواند در کاهش مطالبات معوق و مشکوک الوصول موثر باشد.
R26	سیستمهای الکترونیکی برای نگهداری سوابق مشتریان در تمامی شعب نصب و اجرا نشده است
R27	سیاستهای اعتباری بانک باید به صورت دوره ای بررسی بازنگری و اصلاح شوند
R28	فرآیند تصویب یا تجدید اعتبارات مشخص و شفاف و بدون تبعیض باشد

ب- کدگذاری باز و استخراج مفاهیم مدیریت ریسک اعتباری

با استفاده از «کدگذاری باز»، خط به خط گزاره‌های بدست آمده از مرحله قبل بازنگری شده و مفاهیم اصلی مربوط به سوال پژوهش استخراج می‌شود و به آن لفظ کد یا مفهوم اطلاق می‌گردد. کد باید گویای محتوای داده باشد، به طوری که محقق و خواننده، با مشاهده این عنوان و تیترا، تا حدود زیادی به مفهوم جملات پی ببرند (میلز و هوبرمن^{۳۳}، ۲۰۰۲). حاصل این مرحله استخراج ۳۸ مفهوم مرتبط به مدیریت ریسک اعتباری است که در جدول ۳ نشان داده شده است:

جدول ۳- مفاهیم (کدهای) مدیریت ریسک اعتباری

ردیف	عنوان مفاهیم
۱	سطح ریسک قابل تحمل
۲	تنوع و تمرکز سبد داراییهای بانک
۳	تنوع و تمرکز پرتفوی اعتبارات بانک
۴	بازار هدف اعتبارات
۵	سیاستهای اعتباری
۶	فرهنگسازی
۷	شایسته سالاری در انتصابات

ردیف	عنوان مفاهیم
۸	حدود اختیارات مدیران و روسای شعب
۹	شاخصهای ارزیابی عملکرد و ارتقاء
۱۰	سیاستهای آموزشی بانک
۱۱	هیئت مدیره
۱۲	کمیته عالی ریسک
۱۳	کمیته فرعی ریسک اعتباری
۱۴	واحد اجرایی و نظارتی ریسک اعتباری
۱۵	فرآیند تعامل واحدهای اعتباری و مدیریت ریسک
۱۶	فرآیند اصلاح و بهبود سیاستهای اعتباری
۱۷	فرآیند ارتباط با مشتری
۱۸	فرآیند تصویب یا تجدید اعتبار
۱۹	جریان مطلوب داده‌ها و اطلاعات اعتباری
۲۰	بانک جامع اشتباهات، تخلفات، سوابق و تجربیات گذشته
۲۱	سیستم الکترونیک حسابداری و حسابرسی
۲۲	بانک جامع وثایق
۲۳	سیستم الکترونیک سوابق مشتریان
۲۴	نظام جامع رتبه‌بندی مشتریان
۲۵	یکپارچگی اطلاعات و ارتباطات شعب
۲۶	بانک جامع تعهدات غیرمستقیم مشتریان، ظهرنویسان، ضامین
۲۷	رصد سیستماتیک ترکیب کلی پرتفوی اعتبارات بانک
۲۸	پایش الکترونیک اعتبارات، ذخایر و اندوخته‌های مربوطه
۲۹	نیروی انسانی مجرب، متخصص، متعهد، باانگیزه
۳۰	اعتبارسنجی
۳۱	پایش وضعیت اعتباری مشتری قبل، حین و بعد از اعتبار
۳۲	نظارت بر محل و نحوه مصرف اعتبارات
۳۳	کنترل‌های داخلی
۳۴	بررسی طرحهای توجیهی فنی و اقتصادی
۳۵	بررسی کیفیت و کفایت وثایق
۳۶	تحلیل و پیش‌بینی اقتصادی
۳۷	رویه‌های حسابداری
۳۸	رویه‌های حسابرسی

ج- کدگذاری محوری و استخراج مولفه‌های مدیریت ریسک اعتباری

در این مرحله، مفاهیم استخراج شده از گزاره‌ها، به صورت مداوم مقایسه و دسته‌بندی می‌شوند و زمینه‌های مشترک بیشتری را میان آنها کشف و امکان طبقه‌بندی مفاهیم مشابه در قالب مفاهیم یکسان (مولفه) فراهم

می‌شود که به آن «روش مقایسه پایدار» یا «روش تطبیق مداوم» می‌گویند. (سلدن، ۲۰۰۵) با استفاده از تکنیک مقایسه پایدار، زمینه ظهور ابعاد مشترک مفاهیم امکان‌پذیر می‌گردد و مفاهیم فرعی‌تر به دست آمده از مرحله کدگذاری باز به مفاهیم اصلی‌تر (مولفه‌ها) مرتبط می‌گردند. حاصل این مرحله از فرآیند تحقیق، شکل‌گیری ۱۰ مؤلفه مدیریت ریسک اعتباری به شرح جدول شماره ۴ می‌باشد:

جدول ۴- کدگذاری محوری و استخراج مولفه‌های مدیریت ریسک اعتباری

مؤلفه‌ها	کدها	ردیف
خط مشی و سیاستهای اعتباری	سطح ریسک قابل تحمل	۱
	تنوع و تمرکز سبد دارایی های بانک	
	تنوع و تمرکز پرتفوی اعتبارات بانک	
	بازار هدف اعتبارات	
خط مشی و سیاستهای مدیریتی	سیاستهای اعتباری	۲
	فرهنگسازی مدیریت ریسک اعتباری	
	شایسته سالاری در انتصابات	
	حدود اختیارات مدیران و روسای شعب	
ساختار و سازمان مناسب	ارزیابی عملکرد و ارتقاء	۳
	سیاستهای آموزشی بانک	
	هیئت مدیره	
	کمیته عالی ریسک	
فرآیندهای مناسب و کارآمد	کمیته فرعی ریسک اعتباری	۴
	واحد اجرایی و نظارتی ریسک اعتباری	
	فرآیند تعامل واحدهای اعتباری و مدیریت ریسک	
	فرآیند اصلاح و بهبود استراتژی ها و سیاستهای اعتباری	
سیستم اطلاعات و ارتباطات یکپارچه	فرآیند ارتباط با مشتری	۵
	فرآیند تصویب یا تجدید اعتبارات	
	جریان مطلوب اطلاعات اعتباری	
	بانک جامع اشتباهات، تخلفات، سوابق و تجربیات گذشته	
	سیستم الکترونیک حسابداری و حسابرسی	۵
	بانک جامع وثایق	
	سیستم الکترونیک سوابق مشتریان	
	نظام جامع رتبه‌بندی مشتریان	

		یکپارچگی اطلاعات و ارتباطات شعب بانک جامع تعهدات غیرمستقیم مشتریان، ظهروپسان، ضامنین رصد سیستماتیک ترکیب کلی پرتفوی اعتبارات بانک پایش الکترونیک اعتبارات، ذخایر و اندوخته‌های مربوطه	
نیروی انسانی مناسب	←	نیروی انسانی مجرب نیروی انسانی با انگیزه نیروی انسانی متعهد نیروی انسانی متخصص	۶
روشهای کارآمد اعتبارسنجی، رتبه بندی، سنجش	←	اعتبارسنجی دقیق رتبه بندی درست سنجش درست ریسک	۷
روشهای مناسب پایش، نظارت و کنترل (قبل، حین و بعد از تخصیص اعتبار)	←	پایش وضعیت اعتباری مشتری قبل، حین و بعد از اعتبار نظارت بر محل و نحوه مصرف اعتبارات کنترل‌های داخلی کارآمد	۸
روشهای درست بررسی، تحلیل، پیش بینی	←	بررسی طرحهای توجیهی فنی و اقتصادی بررسی کیفیت و کفایت وثایق تحلیل و پیش بینی اقتصادی	۹
رویه های حسابداری و حسابرسی	←	رویه‌های درست حسابداری رویه‌های درست حسابرسی	۱۰

مولفه‌های بدست آمده که برآیند کلیت انتزاعی مفاهیم کلیدی مدیریت ریسک اعتباری است که از گزاره‌های اولیه گردآوری شده‌اند.

د- کدگذاری انتخابی و استخراج مقوله‌های مدیریت ریسک اعتباری

کدگذاری انتخابی آخرین مرحله کدگذاری است و در آن به استحکام بیشتر مولفه‌ها پرداخته می‌شود و وجوه مشترک مولفه‌های برآمده از مراحل قبلی، با توجه به اشتراکات آنها در دسته‌بندی‌های کلی‌تر و محدودتر سامان‌دهی می‌شود. (آلن، ۲۰۰۳) بررسی مولفه‌های ۱۰ گانه برآمده از مرحله کدگذاری محوری حاکی از آن است که به طور کلی عوامل ۱۰ گانه موثر بر مدیریت ریسک اعتباری بانک را می‌شود در سه مقوله اصلی شامل: یک) خط‌مشی و سیاستهای جامع، دو) زیرساختهای مناسب، سه) روش‌ها و تکنیک‌های مناسب خلاصه کرد: (جدول ۴)

جدول ۴- کدگذاری انتخابی و استخراج مقوله‌های مدیریت ریسک اعتباری

مقوله‌ها	مولفه‌ها
خط مشی و سیاستهای جامع	خط مشی و سیاستهای اعتباری
	خط مشی و سیاستهای مدیریتی
زیرساختهای مناسب	ساختار و سازمان مناسب
	فرآیندهای مناسب و کارآمد
	سیستم اطلاعات و ارتباطات یکپارچه
	نیروی انسانی مناسب
روش ها و تکنیک های مناسب	روشهای درست سنجش (اعتبارسنجی، رتبه بندی، سنجش ریسک)
	پایش، نظارت و کنترل (قبل، حین و بعد از تخصیص اعتبار)
	روشهای درست بررسی، تحلیل، پیش بینی
	رویههای حسابداری و حسابرسی

مقوله اول - خط‌مشی و سیاستهای جامع

مهمترین مقوله‌ی مدیریت یکپارچه ریسک اعتباری، تدوین و کاربست « خط مشی و سیاستهای جامع » است؛ برخی از این سیاستها مستقیماً بر مدیریت ریسک اعتباری تاثیر دارند (خط مشی و سیاست اعتباری) و برخی به صورت غیرمستقیم بر مدیریت ریسک اعتباری اثر می‌گذارند (خط مشی و استراتژی‌های مدیریتی):

الف) خط‌مشی و سیاستهای اعتباری

خط‌مشی و سیاست‌های کلان اعتباری باید منبعت از راهبردهای اصلی کسب‌وکار بانک و در برگیرنده اصول راهنمای مرتبط با فعالیت اصلی اعتباری شامل: نسبت تنوع بخشی بهینه پرتفوی اعتبارات بانک، شرح کاملی از موضع بانک در خصوص چگونگی اعطای اعتبار براساس نوع (مثلاً تجاری، مصرفی یا مستغلات)، بخش اقتصادی، منطقه جغرافیایی، نوع پول، سررسید، سود مورد انتظار، بازارهای هدف و کلیه عوامل مرتبط با قیمتگذاری ریسک اعتباری باشد. بدیهی است که هر چقدر این خط‌مشی‌ها پخته‌تر و کامل‌تر تدوین شود، ثبات، شفافیت و سازگاری فلسفه تسهیلات‌دهی را افزایش داده و نشانگر چارچوب مدیریت ریسک بالغ‌تر خواهد بود. حوزه سیاستگذاری مدیریت ریسک اعتباری باید متناسب با اندازه بانک و فعالیت‌های تسهیلات‌دهی و الزامات مقرراتی و نظارتی باشد. (گلنتر، ۲۰۰۳)

در این بیانیه می‌بایست حداقل سه هدف اصلی (۱) حرکت به سمت پرتفوی اعتباری متوازن، متنوع و سالم (۲) اطمینان از رشد پایدار و سالم پرتفوی وام‌ها (۳) حفظ نسبت بهینه تسهیلات به سپرده‌ها را بصورت صریح و آشکار تبیین نماید. (کومار و همکاران، ۲۰۱۱)

این خط‌مشی‌ها باید حدود اعتبار کلی برای هر وام‌گیرنده، میزان تمرکز و نحوه توزیع تسهیلات بین طبقات و صنایع مختلف را تعیین نماید.

با توجه به اهمیتی که مدیریت دارایی‌های بانک در قالب شاخص‌های کیفیت دارایی در حفظ سلامت سیستم بانکی و سودآوری بانک‌ها دارد، ضروری است رویکرد کلان بانک در خصوص موارد ذیل در خط‌مشی اعتباری بانک بررسی، تعریف و شفاف شود:

- مبلغ و ترکیب دارایی‌های درآمدزا در مقایسه با مبلغ و ترکیب دارایی‌های غیر درآمدزا
  - مبلغ و ترکیب دارایی‌های غیر نقدشونده در مقایسه با مبلغ و ترکیب دارایی‌های نقد
- همچنین خط‌مشی اعتباری بانک باید میزان تحمل ریسک را مشخص کرده و سطح سودآوری مورد انتظار بانک در زمان رویارویی با ریسک‌های مختلف اعتباری را تبیین کند.

ب) خط‌مشی و سیاست‌های مدیریتی

برخی خط‌مشی‌ها ممکن است مستقیماً به موضوع اعتبارات مربوط نشوند لکن به صورت غیرمستقیم نقش تعیین‌کننده‌ای در مدیریت ریسک اعتباری بانک دارند:

- ✓ خط‌مشی و سیاست‌های بانک در خصوص فرهنگ‌سازی مدیریت ریسک اعتباری بر تبدیل کردن فضای بانک به فضای مدیریت ریسک اعتباری و تبدیل مدیریت ریسک اعتباری به گفتمان رایج در بانک نقش موثری دارد و این امر منجر به افزایش میزان حساسیت و دقت نظر کارکنان در خصوص ریسک اعتباری بانک خواهد شد.
- ✓ خط‌مشی و سیاست بانک در خصوص تعریف شاخص‌های مناسب برای انتصابات در پست‌های کلیدی منجر به قرار گرفتن افراد شایسته در پست‌های مربوط به مدیریت ریسک اعتباری خواهد شد.
- ✓ سیاست‌های شفاف و تعریف دقیق حدود اختیارات مدیران و مسئولین بانک، فرآیند مدیریت ریسک اعتباری بانک را تسهیل خواهد نمود.
- ✓ تعریف شاخص‌های ارزیابی عملکرد و ارتقا مدیران و مسئولان بانک بر مبنای مؤلفه‌های مربوط به ریسک اعتباری مانند میزان ایجاد و وصول شده مطالبات غیرجاری در دوره تصدی منجر به افزایش حساسیت و افزایش انگیزه کارکنان در اعطای تسهیلات، بررسی دقیق و پیگیری مطالبات و ..... خواهد شد.
- ✓ خط‌مشی مناسب و مدون آموزشی بانک در خصوص آموزش تجربیات جهانی، ملی و داخلی مدیریت ریسک اعتباری و قراردادن آخرین و بروزترین روش‌های سنجش ریسک، مدیریت پرتفوی اعتبارات و ... هزینه‌های مدیریت ریسک اعتباری بانک را به شدت کاهش خواهد داد. برای یک آموزش اثر بخش پنج رکن احساس نیاز، بررسی و شناسایی کامل موضوع آموزش، تهیه محتوا، تعیین افرادی که باید آموزش ببینند و ارزیابی دوره‌های برگزار شده ضروری است.

مقاله دوم - زیرساخت‌ها

وقتی که واژه «زیرساخت»^{۳۴} را بکار می‌بریم، در واقع از دارایی‌هایی سخن می‌گوییم که برای دستیابی به هدف باید آن‌ها را ایجاد کرده و مدیریت نماییم. برای پی بردن به اهمیت زیرساخت‌ها کافی است تصور نمایید که خط‌مشی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و متدولوژی‌های لازم جهت مدیریت ریسک به نحو احسن طراحی و تدوین شده باشد ولی هیچ زیرساخت و بستر اجرایی مناسبی برای آن وجود نداشته باشد. بدیهی است که در این حالت نباید انتظار خروجی و نتیجه مناسبی از نظام مدیریت ریسک داشت. زیرساخت‌های مورد نیاز مدیریت ریسک حوزه وسیعی را در بر می‌گیرد که مهمترین آن‌ها عبارتند از:

الف) ساختار و سازمان مناسب

سازماندهی مناسب مدیریت ریسک اعتباری تاثیر بسزایی در ایجاد بسیج عمومی کارکنان، تعریف و بازنگری رویه‌ها و فرآیند مدیریت ریسک اعتباری و همچنین اطمینان از هماهنگی در کارکردهای بخشهای مختلف مدیریت ریسک اعتباری دارد. به همین ترتیب تشکیل کمیته‌های مختلف و دپارتمان‌ها، تفکیک نظارت از اجراء، تعیین مسوول برای مدیریت حساب‌های اعتباری مساله‌دار، بازنگری و ارزیابی مجدد وام‌ها و غیره در راستای سازماندهی این بخش، امری ضروری است. تفکیک مدیریت اجرایی اعتبارات از مدیریت ریسک اعتباری (که وظیفه تعیین خط‌مشی اعتباری نیز با وی است) نکته مهمی است که حتما باید در امر سازماندهی بدان توجه گردد. مهمترین اقدامات کمیته ریسک اعتباری، تعیین مبنای تفویض اختیار در خصوص میزان و اندازه تسهیلات، رتبه‌بندی ریسک اعتباری، سطح سازمانی، مدت تسهیلات، صلاحیت حرفه‌ای کارکنان اعتباری و مسائلی از این دست است.

ب) نیروی انسانی مجرب، متخصص و متعهد

اولین و مهمترین زیرساخت و بستر مورد نیاز جهت اجرایی نمودن سیستم مدیریت ریسک، خصوصاً در مؤسساتی که به ارائه خدمات مالی می‌پردازند، وجود نیروی انسانی دانش‌محور است. با وجود محیط مناسب و حمایتی، این نیروی انسانی است که امور مربوط را به سامان می‌رساند و صد البته تنوع و تعدد متغیرها و پیچیدگی روز افزون روابط بین متغیرهای سیستم مدیریت ریسک، قضاوت و اظهارنظر نیروی انسانی را به امری حیاتی و با اهمیت در عملی نمودن مدیریت ریسک تبدیل کرده است.

ج) سیستم اطلاعات یکپارچه

ایجاد بستر مناسب جهت یکپارچه‌سازی جمع‌آوری داده‌ها، نه تنها مهمترین مزیت رقابتی برای نهادهای مالی محسوب می‌شود، بلکه خود به عنوان یکی دیگر از مهمترین زیرساخت‌های مورد نیاز جهت اجرایی نمودن صحیح مدیریت ریسک است. می‌دانیم که حجم وسیعی از داده‌ها در سیستم‌های مالی بصورت روزانه ایجاد می‌شود که به خودی خود، هیچ بار معنایی و اطلاعاتی بدست نمی‌دهد ولی جمع‌آوری نظام‌مند و سیستماتیک

همین داده‌های بی‌معنی و تبدیل آن‌ها به اطلاعات، تغذیه و خون مورد نیاز برای سیستم تصمیم‌گیری عالمانه و خردمندانه جهت مدیریت ریسک اعتباری را فراهم می‌سازد. از همین روستکه یکپارچه‌سازی عملیاتی و فناوری مدیریت ریسک، مهمترین رمز موفقیت مدیریت ریسک محسوب می‌شود. نقش روزافزون فناوری رایانه‌ای پیشرفته که باعث افزایش بهبود کیفی محصولات، کاهش مدت زمان ایجاد و توزیع محصولات مالی می‌شود، بر اهمیت یکپارچه‌سازی و مدیریت سیستم اطلاعاتی (MIS) افزوده است. به کارگیری سیستم مدیریت یکپارچه ریسک، بانک را قادر می‌سازد که مزیت تمام عیار و کامل خود را از طریق امکان نظارت و مدیریت کلیه ابعاد ریسک بر اساس یک دید کلی و جهانی را به‌صورت مداوم حفظ نماید.

د) فرآیندهای کارآمد

مدیریت ریسک کاربرد سیستماتیک سیاست‌های مدیریتی، رویه‌ها و فرایندهای مربوط به فعالیت‌های تحلیل، ارزیابی و کنترل ریسک می‌باشد و لذا باید فرآیندهای ذیل در آن به درستی تعریف شده باشند:

- ✓ فرآیند تعامل واحدهای اعتباری و مدیریت ریسک
- ✓ فرآیند اصلاح و بهبود خط مشی و سیاست‌های اعتباری
- ✓ فرآیند ارتباط با مشتری
- ✓ فرآیند تصویب یا تجدید اعتبار

برای مدیریت هر چه بهتر ریسک‌ها بایستی از تجارت قبلی سازمان در مواجهه با انواع موقعیت‌ها و رخدادهای بهره‌گیری شود. از این رو در واقع ارتباط تنگاتنگی بین سیستم مدیریت دانش و فرآیند مدیریت ریسک در سازمان‌ها وجود دارد. این ارتباط باید به درستی تعریف شده و نحوه اثر گذاری آن‌ها بر یکدیگر به طور واضح مشخص شود. در همین راستا در عصر کنونی بسیاری از سازمان‌های پیشرو توجه روزافزونی به بحث مدیریت دانش و پیاده‌سازی یک سیستم کارآمد مدیریت دانش نموده‌اند و اثرگذاری آن بر سایر فرآیندهای سازمان را مورد توجه قرار داده‌اند.

مقوله سوم - روش‌ها و تکنیک‌های مناسب

پس از تدوین خط‌مشیها و استراتژیهای مناسب در حوزه اعتبارات و فراهم نمودن زیرساختهای مناسب برای مدیریت ریسک اعتباری، لازم است که از روش‌ها و تکنیک‌های مناسب و درست برای سنجش ریسک، رتبه‌بندی و اعتبارسنجی مشتریان، ارزیابی وثایق، بررسی طرحهای توجیهی مشتریان، پیش بینی وضعیت و مولفه‌های کلان اقتصادی، پایش مشتریان قبل حین و بعد از اعطای اعتبار، طبقه‌بندی و ثبت اسناد حسابداری، حسابرسی و کنترل داخلی بهره گرفت.

ه) تدوین الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری

با عنایت به آنچه گفته شد مدیریت جامع مدیریت ریسک اعتباری از سه مقوله اصلی شامل (۱) خط مشی و سیاستهای جامع، (۲) زیرساختهای کارآمد و (۳) روشها و تکنیکهای مناسب تشکیل شده است که هر کدام از آنها چندین مولفه به شرح شکل ۵ تشکیل شده‌اند:

شکل ۵- مقوله‌ها و مولفه‌های مدیریت جامع ریسک اعتباری

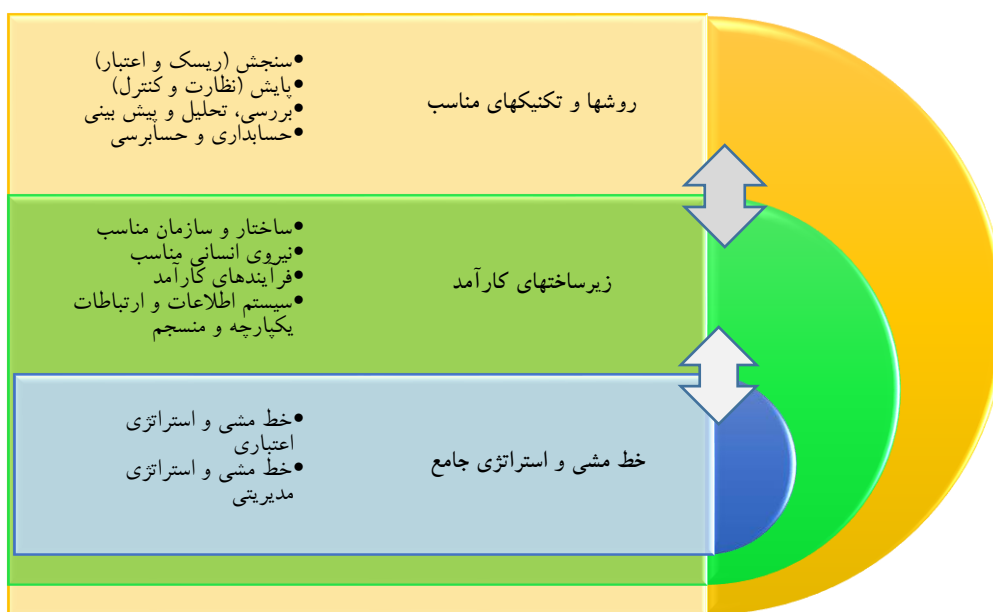
مقوله‌ها	مولفه‌ها
خط مشی و سیاستهای جامع	استراتژی‌ها و سیاستهای اعتباری
	استراتژیها و سیاستهای مدیریتی
زیرساختهای کارآمد	ساختار و سازمان مناسب
	فرآیندهای مناسب و کارآمد
	سیستم اطلاعات و ارتباطات یکپارچه
	نیروی انسانی مناسب
روش‌ها و تکنیک‌های مناسب	سنجش (اعتبارسنجی، رتبه بندی، سنجش ریسک)
	پایش (نظارت و کنترل (قبل، حین و بعد از تخصیص اعتبار)
	بررسی، تحلیل، پیش بینی
	حسابداری و حسابرسی

خط‌مشی‌ها و استراتژی‌های جامع ریسک اعتباری به عنوان نقشه‌ی مکتوب مدیریت جامع ریسک اعتباری، نقش اساسی و تعیین‌کننده بر تامین زیرساختهای مناسب و اجرای روشها و تکنیکهای کارآمد مدیریت ریسک اعتباری دارند، جامعیت و یکپارچگی خط مشی‌ها و سیاستهای مذکور منجر به تدارک زیرساختهای کارآمد و روشهای مناسب مدیریت ریسک اعتباری در بانک خواهد شد.

زیرساختها، بستری برای اعمال خط مشی‌های جامع مدیریت ریسک اعتباری و اجرای روشهای درست سنجش ریسک، اعتبارسنجی، رتبه بندی، ارزیابی، تحلیل و رویه‌های حسابداری و حسابرسی مناسب هستند و خط‌مشی‌ها و سیاستهای جامع را در بانک جاری می‌سازند.

تکنیکها و روشهای مناسب در حقیقت ابزارهای کارکنان در خط مقدم مدیریت ریسک اعتباری به شمار می‌روند: داده‌ها و اطلاعات مربوط به ریسک اعتباری بوسیله آنها تولید می‌شوند و سیاستهای اعتباری بوسیله آنها اعمال می‌شوند، لذا نقش اساسی در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های اعتباری دارند و از طریق گزارشها و بازخورهایی که تولید می‌کنند هم بر خط‌مشی‌ها و سیاستهای و هم بر زیرساختهای مدیریت ریسک اعتباری اثر می‌گذارند.

بنابراین هسته مرکزی و ریشه مولد یک الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری خط‌مشی‌ها و سیاست‌های جامع است که بر مبنای آن زیرساخت‌های کارآمد و یکپارچه شکل می‌گیرد و هر دو باهم زمینه اجرای مناسب روش‌های و تکنیک‌های مناسب و درست مدیریت ریسک اعتباری را فراهم می‌سازند: (شکل ۶)

شکل ۶- الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری

۵- نتیجه‌گیری و بحث

باعنایت به ضرورت طراحی و تدوین یک الگوی جامع با رویکرد چند بعدی برای مدیریت ریسک اعتباری در بانک‌های کشور، پژوهش حاضر با استفاده از نظریه داده بنیاد به احصاء و بررسی مقوله‌ها و مولفه‌های یک الگوی جامع برای مدیریت ریسک اعتباری پرداخته است.

علیرغم اینکه در ادبیات نظری و پژوهش‌های پیشین مدیریت ریسک اعتباری، بیشتر بر موضوعاتی چون اندازه‌گیری ریسک اعتباری و بویژه برآورد احتمال نکول تاکید شده است، لکن بر مبنای یافته‌های پژوهش حاضر، علاوه بر موضوعات فوق مقوله‌های دیگری چون خط‌مشی و استراتژی جامع، زیرساخت‌های مناسب و سایر متدولوژی و روش‌های مناسب نیز مهم و موثر به‌شمار می‌آیند:

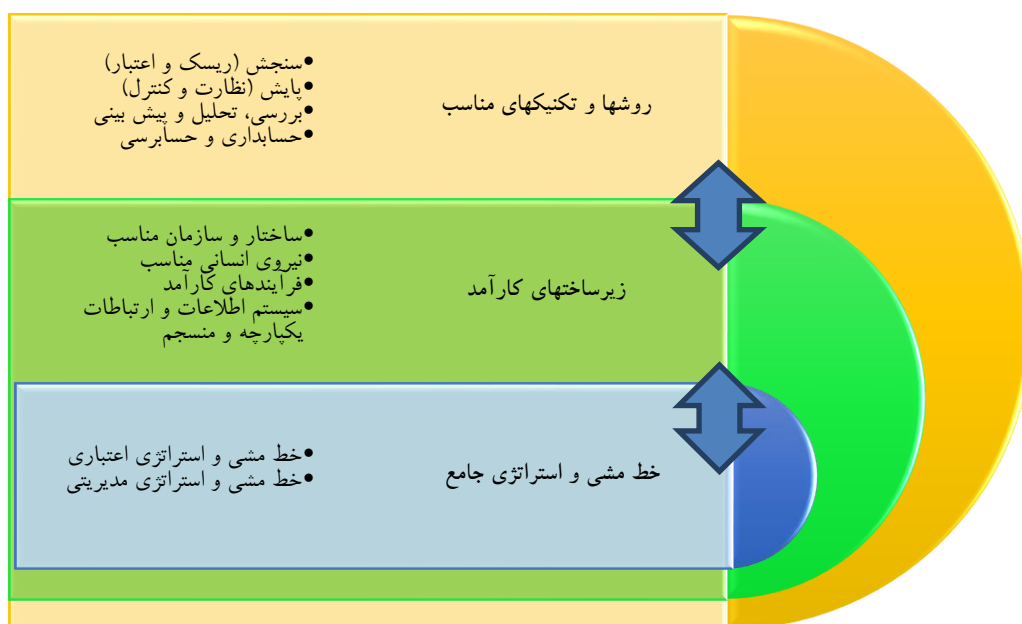
«خط‌مشی و استراتژی جامع» به عنوان نقشه‌ی مکتوب مدیریت جامع ریسک اعتباری، نقش اساسی و تعیین‌کننده بر تامین زیرساخت‌های مناسب و استفاده از متدولوژی کارآمد برای مدیریت ریسک اعتباری دارد،

جامعیت و یکپارچگی خط‌مشی‌های مذکور منجر به تدارک زیرساخت‌های کارآمد و استفاده روش‌های مناسب برای مدیریت ریسک اعتباری در بانک خواهد شد.

«زیرساخت‌های کارآمد»، هم بستری برای اعمال خط‌مشی اعتباری هستند و هم زمینه کاربست و اجرای روش‌های درست سنجش ریسک (در سطح پرتفوی اعتباری بانک و متقاضیان خرد)، اعتبارسنجی مشتریان، ارزشگذاری وثایق و بررسی طرح‌های توجیهی ارائه شده توسط متقاضیان را فراهم می‌آورند.

«متدولوژی و روش‌های مناسب» در حقیقت ابزارهای کارکنان در خط مقدم مدیریت ریسک اعتباری به‌شمار می‌روند: داده‌ها و اطلاعات مربوط به ریسک اعتباری بوسیله آنها تولید می‌شوند و سیاست‌های اعتباری بوسیله آنها اعمال می‌شوند، لذا نقش اساسی در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های اعتباری دارند و از طریق گزارش‌ها و بازخورهایی که تولید می‌کنند هم بر خط‌مشی‌ها و هم بر زیرساخت‌های مدیریت ریسک اعتباری اثر می‌گذارند.

با عنایت به موارد مذکور هسته مرکزی و ریشه مولد یک الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری، خط‌مشی‌ها اعتباری جامع است که بر مبنای آن زیرساخت‌های کارآمد و یکپارچه شکل می‌گیرد و هر دو باهم زمینه اجرای مناسب روش‌های و متدولوژی مناسب و درست مدیریت ریسک اعتباری را فراهم می‌سازند.

چنین الگوی جامعی می‌تواند کیفیت مدیریت ریسک اعتباری را ارتقاء داده، ضمن ایجاد وحدت رویه در تصمیمات اعتباری، اهداف عینی مدیریت را از منظر ریسک و بازده تحقق بخشد. بر اساس رویکرد فوق، مطالعات آتی می‌تواند بر موضوعات ذیل متمرکز شود:

- ۱) استخراج و مقایسه چارچوب‌های مدیریت ریسک اعتباری پیاده‌سازی شده در هر یک از بانک‌های داخلی و مقایسه آن‌ها با چارچوب نظری ارائه شده
  - ۲) تدوین یک شاخص کمی فراتر از نسبت‌های حسابداری مانند NPL، برای سنجش وضعیت مدیریت ریسک اعتباری در بانکها و موسسات مالی از حیث خط مشی‌ها، زیرساخت‌ها و متدولوژی‌های مورد استفاده که بتوان بر مبنای آن چارچوب مدیریت ریسک اعتباری بانکها را امتیازدهی کرده و رتبه‌بندی نماید.
  - ۳) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان نهاد ناظر بانکها بر مبنای الگوی پیشنهاد شده و شاخص کمی طراحی شده، نسبت به سنجش میزان بلوغ مدیریت ریسک اعتباری در بانکهای کشور اقدام و ضمن ابلاغ رهنمودهای مدیریتی برای بانکهای مربوطه، نتایج حاصله را به صورت مقایسه‌ای منتشر نماید.
  - ۴) اثر متغیرهایی چون دولتی یا خصوصی بودن، تعداد شعب، سهم از بانکداری الکترونیک، تسهیلات تکلیفی و ... بر شاخص کمی طراحی شده بر مبنای الگوی جامع مدیریت ریسک اعتباری بانکها بررسی شود.
- امتیاز بانکها بر مبنای چارچوب جامع مدیریت ریسک اعتباری بانکها و شاخص کمی آن با نسبت مطالبات غیرجاری بانکها، بررسی و مقایسه شود.

فهرست منابع

- * احمدی، علی؛ احمدی جشفقانی، و اصغر ابوالحسنی هستیانی (۱۳۹۵)؛ «تاثیر ریسک اعتباری بر عملکرد نظام بانکی ایران: مطالعه بین‌بانکی با رویکرد PANEL Data»، مجله علوم اقتصادی، دوره ۱۰، شماره ۳۴، صص ۱۳۱-۱۵۲
- * تاجمیر ریاحی، حامد (۱۳۹۱)؛ «بررسی رابطه شاخص‌های حسابداری مدیریت ریسک و بازده سهام در بانک‌ها»، فصلنامه دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، جلد اول، شماره اول
- * حری، محمدصادق و کاوه مهدوی (۱۳۹۴)؛ «طراحی مدلی جهت پیش‌بینی رتبه اعتباری مشتریان بانکها با استفاده از الگوریتم فراابتکاری و هیبریدی چندمعیاره شبکه عصبی فازی-کلونی مورچگان» (مطالعه موردی شعب پست بانک استان تهران)، مجله پژوهش‌های مدیریت در ایران، دوره ۱۹، شماره ۱، صص ۹۲-۱۱۶
- * خدایی وله زافرد، محمد و سمیرا علیایی (۱۳۹۲)؛ «بررسی عوامل کلیدی موثر بر ریسک نکول بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، بورس اوراق بهادار تهران، جلد ۲۱، شماره ۶، صص ۹۲-۱۱

- * خوانساری، رسول و شمس میرفیض فلاح (۱۳۸۸)؛ «ارزیابی کاربرد مدل ساختاری KMV در پیش‌بینی نکول شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، مجله تحقیقات مالی، جلد ۱۱، شماره ۲۸
- * خوش‌سیما، رضا و محمد نبی شهبکی (۱۳۹۱)؛ «تاثیر ریسک‌های اعتباری، عملیاتی و نقدینگی بر کارایی نظام بانکی ایران»، مجله برنامه‌ریزی و بودجه، سال هفدهم، شماره ۴.
- * رنجبر، هادی؛ علی اکبر حق دوست، مهوش صلصالی؛ علیرضا خوشدل؛ محمد علی سلیمانی و نسیم بهرامی (۱۳۹۱)؛ «نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی: راهنمایی برای شروع»، سالنامه پژوهش علوم سلامت و نظامی، جلد ۱۰، شماره ۳، صص ۲۳۸-۲۵۰
- * شمس قارنه، ناصر و سیما جنتی (۱۳۹۱)؛ «ارائه مدلی پویا جهت پیش‌بینی نرخ نکول شرکت‌های لیست شده در بورس ایران (مطالعه موردی: صنعت ساخت محصولات فلزی)»، مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، جلد ۴، شماره ۱۳
- * شوال‌پور، سعید و الهام اشعری (۱۳۹۲)؛ «بررسی تاثیر ریسک اعتباری بر سودآوری بانکها در ایران»، تحقیقات مالی، جلد ۱۵، شماره ۲، صص ۲۲۹-۲۴۶
- * صفری، سعید؛ مرضیه ابراهیمی شقاقی و محمد جواد شیخ (۱۳۸۹)؛ «مدیریت ریسک اعتباری مشتریان حقوقی در بانک‌های تجاری با رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها (رتبه‌بندی اعتباری)»، مجله پژوهش‌های مدیریت در ایران (مدرس علوم انسانی)، جلد ۴، صص ۱۳۷-۱۶۴
- * صلصالی، مهوش؛ علی فخر موحدی و محمدعلی چراغی (۱۳۸۶)؛ «پژوهش گراند تئوری در علوم پزشکی فلسفه و علوم کاربردی»، انتشارات بشری
- * طالبی، محمد و شیرزادی، نازنین (۱۳۹۰)؛ «ریسک اعتباری: اندازه‌گیری و مدیریت»، تهران، انتشارات سمت
- * عباسیان، عزت‌الله؛ سامان فلاحی و عبدالصمد رحمانی (۱۳۹۰)؛ «اثر تنوع‌بخشی در پرتفوی تسهیلات بر ریسک اعتباری بانکها»، تحقیقات مالی، جلد ۱۳، شماره ۳۱
- * عبدلی، قهرمان؛ علیرضا فردحری (۱۳۹۳)؛ «الگوسازی سنجش ریسک اعتباری مشتریان حقوقی بانک رفاه»، پژوهش‌های اقتصادی کاربردی، جلد ۲، شماره ۱، صفحات ۱-۲۴
- * عرب مازار عباس و پونه رویین تن (۱۳۸۵)؛ «عوامل موثر بر ریسک اعتباری مشتریان بانکی، مطالعه موردی بانک کشاورزی»، جستارهای اقتصادی، جلد ۶، شماره ۳، صفحات ۴۵-۸۰
- * عزیز نژاد، صمد؛ الهه مهرپرور و امین چراغان (۱۳۹۳)؛ «دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانکها»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- * فاضلیان، سیدمحسن؛ کورش پرویزیان و احسان ذاکرنیا (۱۳۹۳)؛ «شناسایی و اولویت‌بندی عوامل سیستماتیک و غیرسیستماتیک مؤثر بر افزایش مطالبات معوق در نظام بانکداری بدون ربای ایران مطالعه موردی: بانک سپه»، جستارهای اقتصادی ایران، جلد ۱۱، شماره ۲، صفحات ۹-۴۴

- * فلاچپور، سعید؛ رضا راعی و محمد هندیجانی (۱۳۹۳)، «رویکرد شبکه‌ی عصبی مبتنی بر کلونی زنبور عسل مصنوعی جهت تخمین رتبه اعتباری مشتریان بانک‌ها»، مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، جلد ۲۱، صفحات ۳۳-۵۳.
- * قاسمی احمدرضا و طاهره دنیایی‌هریس (۱۳۹۴)، «اندازه‌گیری ریسک اعتباری مشتریان با رویکرد شبکه عصبی در یکی از بانک‌های دولتی»، مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، جلد ۷، شماره ۲۷، صفحات ۱۵۵-۱۸۱.
- * کرانی، حامد و مولود آقایی پور (۱۳۹۳)، «کاربرد نظریه تحلیل بقا در مدیریت ریسک اعتباری دریافت کنندگان تسهیلات»، فصلنامه روند، جلد ۶۵، ۱۷۵-۲۰۰.
- * محمدپور، احمد (۱۳۹۰)؛ «روش در روش: درباره ساخت معرفت در علوم انسانی»، تهران: جامعه‌شناسان.
- * محمدیان حاجی کرد، امین؛ ملیحه اصغر زاده و مصطفی امام دوست (۱۳۹۵)، «بررسی ریسک اعتباری مشتریان حقوقی با استفاده از مدل ماشین بردار پشتیبان و مدل هیبریدی الگوریتم ژنتیک - مطالعه موردی بانک تجارت»، مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، جلد ۷، شماره ۲۷، صفحات ۱۷-۳۲.
- * منصورفر، غلامرضا؛ فرزاد غیور و بهناز لطفی (۱۳۹۲)، «ترکیب اجزای جریان نقد و پیش بینی درماندگی مالی در بورس اوراق بهادار تهران»، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، جلد ۴، شماره ۱۸، صفحات ۷۴-۸۷.
- * مهربابی، امیرحمزه؛ حسین خنیفر؛ علی نقی امیری؛ حسن زارعی‌متین و غلامرضا جندقی (۱۳۹۰)، «معرفی روش شناسی نظریه داده بنیاد برای تحقیقات اسلامی (ارایه یک نمونه)»، مجله مدیریت فرهنگ سازمانی، جلد ۹، شماره ۲۳، صفحات ۵-۳۰.
- * میر مطهری، سید احمد (۱۳۸۶)، «آزمون رابطه میان رشد اقتصادی و ساختار مالی ایران» پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۲۴، صفحات ۱۰۳-۱۱۶.
- * نورا، عباسعلی؛ فرانک حسین زاده سلجوقی، محمد سیف پناه و آزاده صالحی (۱۳۹۰)، «بررسی اثر ریسک برکارایی با استفاده از تحلیل پوششی داده‌های شبکه‌ای در حضور خروجی نامطلوب»، در سومین همایش ملی تحلیل پوششی داده‌ها.
- * واعظ محمد؛ هادی امیری و مهدی حیدری (۱۳۹۰)، «تاثیر چرخه‌های تجاری بر نرخ نکول تسهیلات بانکی ایران طی دوره ۱۳۷۷-۱۳۷۹ و تعیین سید بهینه تسهیلات برای کل نظام بانکی»، فصلنامه پژوهش‌های پولی-بانکی، جلد ۳، شماره ۷، صفحات ۴۱-۷۶.
- * Abdelrahim. (2013). Effectiveness of credit risk management of saudi banks in the light of gobar financial crisis: A qualitative study. asian transaction on basic and applied sciences, 3(2), 73-91.
- * Alessandri, P., & Drehmann, M. (2010). An economic capital model integrating credit and interest rate risk. Journal of Banking and Finance(34), 752-764.
- * Allen, L., & Saunders, A. (2003). A survey of cyclical effects in credit risk measurement models. BIS Working Papers .
- * Altman, E. I., & Saunders , A. (1998). Credit risk measurement: Developments over the last 20 years. Journal of Banking & Finance, 21, 1721-1742.
- * Anbar, a. (2006). redit risk management in the Turkish banking sector: a survey study. electronic journal of social science, 5(17), 10-24.

- * Arunkumar , R., & Kotreshwar , G. (2006). Risk Management in Commercial Banks (A Case Study of Public and Private Sector Banks). Indian Institute of Capital Markets 9th Capital Markets Conference Paper .
- * Atiya, a. (2001). Bankruptcy Prediction for Credit Risk Using Neural. IEEE transactions on neural networks, 12(4), 929-935.
- * Breuer, T., Jandacka, M., Rheinberger, K., & Summer, M. (2010). Does adding up of economic capital for market-and credit risk amount to conservative risk assessment. Journal of Banking & Finance, 34(4), 703-712.
- * Bo, L., & Congwei, X. (2009, May). Notice of Retraction An Application of the Combination of Principal Component Analysis and BP Neural Network to Credit Assessment in the Commercial Banks. In Information Technology and Applications, 2009. IFITA'09. International Forum on (Vol. 1, pp. 426-429). IEEE.
- * Budhwar, P. S. (1996). Cognitive Mapping as a Tool to Elicit Managerial Cognitions: Methodology Analysed. Vikalpa, 21(4), 17-26.
- * Chen, M., Huang, S., (2003). Credit scoring and rejected instances reassigning through evolutionary computation techniques .Exp.Syst.Appl.24,433-441.
- * Chen, K., & Pan, C. (2012). An Empirical Study of Credit Risk Efficiency of Banking Industry in Taiwan. Journal of Chinese Management Review, 1(15), 1-16.
- * Clifford, w., smithson, c., & wilford, s. (1991). Reviewed Work:Managing Financial Risk. The Journal of Finance, 46(4), 1570-1572.
- * Committee, I. E. (2015). Market-base financing in emerging market countries.
- * Corbin, J., & Strauss, A. (2008). Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- * Crouhy, m., galai, d., & mark , r. (2014). the essential of risk management. McGraw-Hill Education.
- * Demirguc-kunt, A., & Detragiache, E. (1998). Financial Liberalization and Financial Fragility. IMF working paper.
- * Emel, AhmetBurak. Oral, Muhittin. Reisman, Arnold. Yolalan, Reha. (2003). A credit scoring approach for the commercial banking sector. Socio-Economic Planning Sciences, 37, 103-123.
- * Estrella, a., & mishkin, f. (1996). The Yield Curve as a Predictor of U.S. Recessions. Current issues in economics and finance, 2(7).
- * Flint, D. J. (1998). Change in customers' desired value: a grounded theory study of its nature and processes based on business customers' lived experiences in the US automobile industry. UMI Dissertation Services.
- * Froot, k., scharfstein, d. s., & stein, j. c. (1993). risk management:coordinating corporate investment and financing policies. the journal of finance, 48(5).
- * Fukuda, S. (2012). Market-specific and currency-specific risk during the global financial crisis: evidence from the interbank markets in Tokyo and London. Journal of Banking and Finance, 36(12), 3185-3196.
- * Giesecke, K., & Kim, B. (2011). Systemic risk: What defaults are telling us. Management Science, 57(8), 1385-1405.
- * Glantz, M. (2003). managing bank risk. London:academic press.
- * Hayali, a. (2012). importance of internal control system in banking sector:evidence from turkey. Marmara University.
- * Horstedt, m., & linjamaa, j. (2015). credit risk evaluation of swedish smes.
- * Idowu, a., & awoyemi, s. (2014). The Impact of Credit Risk Management on the Commercial Banks Performance in Nigeria. International Journal of Management and Sustainability, 3(5), 295-306.

- * Kabari, L. G. Nwachukwu, E. O. (2013). Credit Risk Evaluating System Using Decision Tree – Neuro Based Model. *International Journal of Engineering Research & Technology*, 2, 2738-2745.
- * Kimura, H., Basso, L. F., & Kayo, E. K. (2015). Decision Models in Credit Risk Management. In P. Guarnieri, *Decision Models in Engineering and Management* (pp. 57-73). Springer.
- * KITHINJI, A. M. (2010). CREDIT RISK MANAGEMENT AND PROFITABILITY OF COMMERCIAL BANKS IN KENYA . SCHOOL OF BUSINESS, UNIVERSITY OF NAIROBI, .
- * Kumar, M., Arora, A., & Lahille, J.-P. (2011). Construct of credit risk management index for commercial banks. *Banks and Bank Systems*, 6(1).
- * KURAWA, J., & Garba, s. (2014). An Evaluation of the Effect of Credit Risk Management (CRM) on the Profitability of Nigerian Banks. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 10(1), 104-115.
- * Laukkanen, M. (1992). Comparative cause mapping of management cognitions: A computer database method for natural data. *Helsinki School of Economics and Business Administration*
- * Li, f., & zou, y. (2014). the impact of credit risk management on profitability of commercial banks: A study of europe. *Umea school of business and economics*.
- * Meulbroek, L. K. (2002). *Integrated Risk Management for the Firm: A Senior Manager's Guide*. Claremont Colleges - Robert Day School of Economics and Finance.
- * Miles, M., & Huberman, A. (2002). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, 2nd Edition. SAGE Publications.
- * Min, Jae H. Lee, Young-Chan. (2008). A practical approach to credit scoring. *Expert Systems with Applications*, 35, 1762–1770
- * Mishkin, F. S., & Eakins, S. (2011). *Financial Markets and Institutions (7th Edition)* (The Prentice Hall Series in Finance). Prentice Hall.
- * Mohan, R. (2008). Global financial crisis and key risks – impact on India and Asia. India: Deputy Governor of the Reserve Bank of India.
- * Nijskens, R., & Wagner, W. (2011). Credit risk transfer activities and systemic risk: how banks became less risky individually but posed greater risks to the financial system at the same time. *Journal of Banking & Finance*, 35(6), 1391-1398.
- * Nijskens, R., & Wagner, W. (2011). Credit risk transfer activities and systemic risk: how banks became less risky individually but posed greater risks to the financial system at the same time. *Journal of Banking & Finance*, 35(6), 1391-1398.
- * Novak, J. D., & Cañas, A. J. (2010). *The Theory Underlying Concept Maps and How to Construct Them*. 2006. Florida Institute for Human and Machine Cognition: Pensacola, FL
- * Nurgaliyeva, A. (2013). Assessment and Management of Credit Risk. *World Applied Sciences Journal*, 26(4), 494-501.
- * Nwaz, m., & Munir, s. (2012). Credit risk and performance of Nigerian. *Interdisciplinary journal of Contemporary Research in*, 4(7), 49-63.
- * Ogboi, C., & Unuafe, O. (2013). Impact of Credit Risk Management and Capital Adequacy on the Financial Performance of Commercial Banks in Nigeria. *Journal of Emerging Issues in Economics*, 2(3), 703-717.
- * Olamide, o., uwalomwa, u., & olubukunola, u. (2015). The Effect of Risk Management on Bank's Financial Performance in Nigeria. *Journal of Accounting and Auditing: Research & Practice*, 2015, 1-7.
- * Qian, J., & Strahan, P. (2007). How laws and institutions shape financial contracts: the case of bank loans. *The Journal of Finance*, 62(6), 2803-2834.
- * Risk Management and Financial Performance of Banks in Nigeria. (n.d.). *Journal of Business and Management*.

- * Saunders, a., & allen, l. (2002). Credit Risk Measurement: New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms. wiley.
- * Selden, L. (2005). On grounded theory – with some malice. Journal of Documentation, 61(1), 114-129.
- * Singh, A. (2013). Credit risk management in indian commercial banks. international journal of marketing financial services & management research, 2(7), 47-51.
- * Stiglitz, j., & weiss, a. (1981). credit rationing in markets with imperfect information. the american economic review, 71(3), 393-410.
- * Stulz, R., 1984, Optimal hedging policies, Journal of Financial and Quantitative Analysis 19, 127-40
- * Treacy, w., & carey, M. (n.d.). Credit Risk Rating at Large US Banks. Federal Reserve Bulletin.
- * Van greuning, h., & brajovic-bratanovic, s. (2003). Analyzing and managing banking risk : a framework for assessing corporate governance and financial risk management. worldbank.
- * Wang , y., gao, s., & zhang, j. (2013). credit risk management in rural commercial banks in china. the 7th international days of statistics and economics. prague.
- * Yanping, Y., Zhengming, Q., Min, Y., Rui, G., Liting, F., Penghui, G. (2012). Research on the Application of Decision Tree to the Analysis of Individual Credit Risk. Information Technology, 25, 209-214
- * Yu, L., Wang, S., Lai, K. (2008). Credit risk assessment with a multistage neural network ensemble learning approach. Expert Systems with Applications. 34, 1434–1444
- * Yu, L., Yue, W., Wang, S., Lai, K.K. (2010). Support vector machine based multiagent ensemble learning for credit risk evaluation. Expert Systems with Applications, 37, 1351-1360
- * Zribi, N., & Boujelbène, Y. (2011). The factors influencing bank credit risk: The case of Tunisia. Journal of Accounting and Taxation, 4, 70-78

یادداشت‌ها

¹ . Arunkumar, Rekha and Kotreshwar

² Meulbroek

³ Kimura, Basso & Kayo

⁴ Mishkin & Eakins

⁵ بررسی آمارها (بانک مرکزی ج.ا.ا) نشان می‌دهد که در یک دهه اخیر دو روند در نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات وجود دارد. این نسبت به دلیل رشد قابل توجه مطالبات مشکوک‌الوصول تا ۲۵ درصد در نیمه سال ۸۸ بالا رفته بود، اما این نسبت در سال‌های پس از آن کاهش یافت و مطابق آخرین آمارها در پایان سال ۹۴ این روند به ۱۰٫۲ درصد رسیده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که عواملی نظیر «تسلیط مطالبات غیرجاری بر اساس بخشنامه بانک مرکزی»؛ «رشد بیشتر تسهیلات‌دهی به مطالبات غیرجاری» و «کم‌نمایی بانک‌ها برای بهبود اعتبار» از جمله دلایل کاهش نسبت مطالبات غیرجاری بوده است. بر این اساس؛ در دو سال اخیر حجم مطالبات غیرجاری تغییر نکرده و حتی در سه ماهه نخست سال ۱۳۹۵، ۱۶ هزار میلیارد تومان به میزان مطالبات غیرجاری افزوده شده است.

⁶ Mohan

⁷ . Muneesh Kumar

⁸ Chen & Pan

⁹ Zribi & Boujelbène

¹⁰ Alessandri & Drehmann

¹¹ Altman & Saunders

¹² Fukuda

¹³ Giesecke and Kim

¹⁴ Nijskens and Wagner

---

1 wilford

¹⁶ Greuning and Bratanovic

¹⁷ Hörstedt & Linjamaa,

¹⁸ Nijskens and Wagner

¹⁹ Breuer

²⁰ Qian and Strahan

²¹ Allen and Saunders

²² Olamide

²³ Nurgaliyeva

²⁴ Bo, L., & Congwei

²⁵ Kumar, M., Arora, A., & Lahille

²⁶. برای اصطلاح «Grounded Theory»، واژه‌های متفاوتی پیشنهاد شده است؛ مثل دادبنیان، دادبنیاد، بسترزاد، زمینه‌ای. به نظر می‌رسد اصطلاح دادبنیان یا دادبنیاد نمی‌تواند معنای واقعی گراندتئوری را پوشش دهد، زیرا هر نوع تحقیقی مبتنی بر داده است. از آنجا که در گراندتئوری، نظریه تولید شده برخاسته از بستر یا زمینه است و این نوع نظریه‌پردازی ریشه در علوم پزشکی دارد، لذا در پژوهش‌های پزشکی از عنوان بسترزاد استفاده می‌شود. (برای مثال رجوع شود به صلصالی و همکاران (۱۳۸۶)؛ استراس و کوربین، ترجمه علی فخر محمدی و محسن سلیمانی (۱۳۸۷)). در این پژوهش از اصطلاح «زمینه‌بنیاد» استفاده شده که معنایی مشابه با بسترزاد دارد.

²⁷ Cognitive Mapping

²⁸ Irani

²⁹ Flint

³⁰ Novak and Canas

³¹ Budhwar

³² Laukkanen

³³ Miles & Huberman

³⁴ infrastructure